

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԿԱՆԻՇԸ

«Ձախողված երկրների ինդեքսը» և «Բերթելսմանի տրանսֆորմացիայի ինդեքսը»

Կարեն Վերանյան

Հայաստանը շարունակում է բարձր ցուցանիշներ ապահովել միջազգային հեղինակավոր վարկանիշային կազմակերպությունների զեկույցներում ու հաշվետվություններում: Դա են հաստատում նաև «Ֆորին Փոլիսի Մեգեզին» ամսագրի ու «Ֆանդ Ֆոր Փիս» կազմակերպության՝ վերջերս հրապարակած «Ձախողված երկրների ինդեքսը» 2009թ. զեկույցը, ինչպես նաև գերմանական հեղինակավոր Բերթելսմանի հիմնադրամի նախաձեռնած վերջին՝ 2008թ. «Բերթելսմանի տրանսֆորմացիայի ինդեքսը» վարկանիշային նախագծի արդյունքները: Դրանցում ներառված երկրների վարկանիշային արդյունքները ձևավորվել են այդ պետությունների սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական մի շարք ցուցիչներից, որոնք թույլ են տալիս վիճակագրական-վարկանիշային համեմատականներ անցկացնել այդ երկրների պետական-քաղաքական կառավարման, պետության կայացածության և այլ հիմնահարցերի շուրջ: Հաշվի առնելով երկու զեկույցներում կիրառված վարկանիշային ուղղվածության ընդհանրությունները՝ նպատակահարմար ենք համարում դրանք ներկայացնել միևնույն հոդվածի շրջանակներում:

1. «Ձախողված երկրների ինդեքսը» 2009թ.

Ս.թ. հունիսի վերջին լույս տեսավ հեղինակավոր «Ֆորին Փոլիսի Մեգեզին» ամսագրի (*Foreign Policy Magazine*) ու «Ֆանդ Ֆոր Փիս» կազմակերպության (*The Fund for Peace*) նախաձեռնած «Ձախողված երկրների ինդեքսը» (*Failed States Index*) վարկանիշային նախագծի 2009թ. զեկույցը: Ներկայացնենք դրանում տեղ գտած՝ Հայաստանի ու հարակից և համադրելի երկրների վարկանիշային արդյունքների համեմատական վերլուծությունը:

Երկու խոսք զեկույցում կիրառված մեթոդաբանության վերաբերյալ. «Ձախողված երկրների ինդեքսը» վարկանիշային հետազոտություններում կիրառված մեթոդաբանությունը հիմնվում է 12 ցուցիչների վրա, որոնք իրենց հերթին դասակարգվում են երեք հիմնական խմբերում՝ սոցիալական, տնտե-

ասկան և քաղաքական: Ստորև տրված աղյուսակի միջոցով կարող եք ծանոթանալ վարկանիշավորման մեթոդաբանական հարցերին: Ձեկույցում նշված երկրների դասակարգումը հիմնված է վերոնշյալ 12 ցուցիչների ընդհանուր գումարային տվյալների վրա: Յուրաքանչյուր ցուցիչի համար ընտրված վարկանիշային թիվը դասակարգված է 0-10 թվային սանդղակով, որտեղ 10 թիվը համարվում է բարձրագույն՝ բացասական կետը, 0 թիվը՝ ցածրագույն՝ լավագույն կետը:

Աղյուսակ 1

«Չախողված երկրների ինդեքսի» 12 ցուցիչները

№	ցուցիչներ
<i>սոցիալական ցուցիչներ</i>	
1.	ժողովրդագրական ազդեցություն
2.	փախստականների և ներքին տեղահանվածների զանգվածային տեղաշարժ
3.	դժգոհ զանգվածների գործոն
4.	մարդկային ռեսուրսի քրոնիկական և կայուն արտահոսք
<i>տնտեսական ցուցիչներ</i>	
5.	հասարակական խմբերի միջև տնտեսական զարգացման անհավասարություն
6.	կտրուկ և/կամ խոր տնտեսական անկում
<i>քաղաքական ցուցիչներ</i>	
7.	պետության քրեականացում և/կամ ապալեզիտիմացում
8.	պետական գործառույթների շարունակվող վատթարացում
9.	մարդու իրավունքների համատարած խախտում
10.	անվտանգության կառույցների ուժեղացում. նրանց հանդես գալը որպես պետություն պետության ներսում
11.	կլանային վերնախավերի ազդեցության մեծացում
12.	օտար երկրների միջամտություն կամ արտաքին գործոններ

«Չախողված երկրների ինդեքսը» վարկանիշային հետազոտություններում երկրները, ըստ ձախողվածության աստիճանի, դասակարգվում են 4 հիմնական խմբերում՝

1. Ահագանգող ինտենսիվության երկրներ (վատագույն ցուցանիշներ ունեցող երկրներ, որոնց ընդհանուր վարկանիշային ցուցիչը ներառված է 90.1-114.2 միավորների միջև)
2. Նախազգուշացնող (60.1-89.9)
3. Միջին (31.2-59.9)
4. Կայուն (լավագույն ցուցանիշներ ունեցող երկրներ, որոնց ընդհանուր վարկանիշային ցուցիչը ներառված է 16.8-29.7 միավորների միջև):

«Ձախողված երկրների ինդեքսը» 2009թ. զեկույցը

Ինչպես «Ձախողված երկրների ինդեքսը» վարկանիշային նախորդ հետազոտություններում (2006-2008թթ.), այնպես էլ 2009թ. զեկույցում Հայաստանը ԱՊՀ երկրների շարքում առաջատար դիրք է զբաղեցրել, այն տարբերությամբ միայն, որ եթե նախորդ զեկույցներում Հայաստանն իր վարկանիշով, որպես կանոն, գլխավորել է ԱՊՀ երկրների ցուցակը, ապա վերջին՝ 2009թ. զեկույցում զիջում է Ղազախստանին և Ուկրաինային: Ինչպես պատկերված է ստորև ներկայացված աղյուսակում, զեկույցում ընդգրկված 177 երկրների շարքում Հայաստանը զբաղեցրել է 101-րդ տեղը՝ արձանագրելով 74,3 միավոր ու զիջում է Ղազախստանին և Ուկրաինային, որոնք համապատասխանաբար զբաղեցրել են 105 և 110-րդ հորիզոնականները: Հայաստանի վարկանիշն անհամեմատ գերազանցում է նաև հարևան Թուրքիայի ցուցանիշը, որը զբաղեցնում է 85-րդ դիրքը՝ 78,2 միավորով:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի հարևան երկու հանրապետությունների վարկանիշներին, ապա առավել ցածր արդյունք գրանցվել է մասնավորապես Վրաստանում, որը զբաղեցնում է 33-րդ տեղը՝ 91,8 միավորով: Ընդ որում՝ ի տարբերություն նախորդ զեկույցների, որտեղ Վրաստանը, որպես կանոն, գտնվում էր երկրորդ՝ *նախազգուշացնող* գոտում, 2009թ. այդ հանրապետությունն առաջին անգամ անցումային կամ որակական հետընթաց է արձանագրել և անցել առաջին՝ վատթարագույն գոտի (*սհազանգող ինտենսիվության երկրներ*): Վրաստանի վարկանիշի կտրուկ վատթարացումը, թերևս, պետք է պայմանավորել վերջին շրջանում երկրի արտաքին ու ներքին զարգացումներով (2008թ. վրաց-ռուսական պատերազմ, միջազգային հանրությունում Վրաստանի ղեկավարության հեղինակության անկում, իշխանություն-ընդդիմություն հակասություններն ու բախումները, ներքաղաքական ճգնաժամ): ԱՊՀ երկրներից վատթարագույն խմբում են ընդգրկվել նաև Ուզբեկստանն ու Տաջիկստանը, որոնք համապատասխանաբար ունեցել են 92,8 և 90,3 միավոր: Զեկույցի վատթարագույն խմբում ներառված երկրների ցուցակն ամփոփում է Իրանը՝ 90 միավորով: Ինչ վերաբերում է հարավկովկասյան մյուս հանրապետությանը՝ Ադրբեջանին, ապա վերջինիս վարկանիշը, ինչպես և նախորդ զեկույցներում, հիմնականում պահպանում է իր արդյունքը՝ ԱՊՀ երկրների շարքում զբաղեցնելով միջնամասային դիրքեր: 2009թ. զեկույցում Ադրբեջանը զբաղեցնում է 56-րդ հորիզոնականը՝ 84,6 միավորով:

2008թ. համեմատությամբ, ս.թ. զեկույցում հարավկովկասյան երեք երկրներն էլ իրենց վարկանիշներում հետընթաց են արձանագրել, չնայած նրան, որ երկու զեկույցներում էլ ընդգրկված երկրների քանակը եղել է նույնը՝ 177 պետություն: Հանգամանքը, թերևս, պետք է պայմանավորել այդ երկրների ներքաղաքական զարգացումներով, հարավկովկասյան տարածաշրջանի

ռազմաքաղաքական վերջին տեղաշարժերով, ինչպես նաև համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի թողած հետևանքներով: Այսպես, եթե 2008թ. Հայաստանը զբաղեցրել է 109-րդ հորիզոնականը՝ 70,7 միավորով, ապա 2009թ. Հայաստանի դիրքը 101-ն է՝ ավելի ցածր՝ 74,3 միավորով: Նույնը կարելի է նկատել նաև Ադրբեջանի պարագայում (Վրաստանի դեպքում գործ ունենք որակական կամ անցումային փոփոխության հետ, որի մասին արդեն խոսվեց), 2008թ. արձանագրված 81 միավորը (64-րդ դիրք) այս տարվա զեկույցում փոխարինվեց ավելի ցածր՝ 84,6 միավորով (56-րդ դիրք):

Աղյուսակ 2

«Չախողված երկրների ինդեքսը» 2009թ., Հայաստան և հարակից երկրներ

Ժամկետ	Երկիր	Ցուցիչները (Ց)												Ընդամենը փոփոխվել է
		Ց-1	Ց-2	Ց-3	Ց-4	Ց-5	Ց-6	Ց-7	Ց-8	Ց-9	Ց-10	Ց-11	Ց-12	
ԱՊՀ երկրներ														
31	Ուզբեկստան	7,9	5,3	7,4	7	8,7	7,2	9	6,6	9,2	9	9	6,5	92,8
33	Վրաստան	6,4	8,3	8,5	6	7,5	6	9	6,3	7,5	7,9	8,9	9,5	91,8
37	Տաջիկստան	8,2	6,4	6,9	6,5	7,3	7,5	8,9	8,6	8,6	7,5	8,4	6,5	90,3
42	Ղրղզստան	8	5,3	7,2	7,5	8,3	7,6	8,3	6,5	7,6	7,7	7,3	7,8	89,1
54	Մոլդովա	6,6	4,2	7,1	8	7	6,8	8,1	6,7	7	8	8	7,6	85,1
56	Ադրբեջան	6,4	8,2	7,9	5,7	7,4	6,1	8,2	5,5	7	7,3	7,9	7	84,6
59	Թուրքմենս.	7	4,8	6,5	5,6	7,6	6,9	8,5	7,2	8,9	7,6	7,7	6	84,3
66	Բելառուս	7,2	4,1	6,9	5	7,2	6,6	8,9	6,6	8	6,6	8,1	7,1	82,3
71	Ռուսաստան	7	5,9	7,5	6,2	8,1	4,6	8	5,7	8,3	6,9	8	4,6	80,8
101	Հայաստան	5,9	7,2	6	6,7	6,5	5,3	7,1	5,4	6,1	5,3	6,9	5,9	74,3
105	Ղազախս.	6	3,9	5,5	4	6,4	6,4	7,7	5,3	6,8	6,5	7,6	6,4	72,5
110	Ուկրաինա	6,1	3	6,9	7,1	6,4	5,5	7,2	4,2	5,5	3,3	7,9	6,6	69,7
Արևելյան/Գենտր. Եվրոպայի և սերձբայթյան երկրներ														
128	Բուլղարիա	4,7	3,8	4,4	6	6,3	5	6	5	4,8	5,3	4,6	5,6	61,5
129	Ռումինիա	5,6	3,4	5,5	5,1	5,8	5,3	6,2	5	4,5	4,3	5,1	5,5	61,3
136	Լատվիա	4,5	4,5	4,5	5	6,2	5,5	5,1	4,4	3,7	2,9	4,3	4	54,6
140	Էստոնիա	4,7	4,4	4,9	4	5,4	4,4	4,7	3,5	3,5	2,5	5,5	3,7	51,2
142	Լեհաստան	4,9	3	3,2	6,1	4,9	4,8	4,4	3,9	4	2,3	3,7	4,4	49,6
145	Լիտվա	4,5	2,8	4,2	5,2	6,2	4,7	4,1	3,4	3,5	2,1	3	4,3	48
147	Հունաստան	4,5	2,7	4,4	4,7	4,8	4	4,5	3,9	3,6	3,5	2	3,5	46,1
Այլ երկրներ														
38	Իրան	6,5	8,5	7,6	6,8	7,4	5,5	8,3	6	8,9	8,6	9,1	6,8	90
85	Թուրքիա	6,8	6,6	7,7	5	8	5,3	6,5	5,3	6	7	7,8	6,2	78,2

Աղյուսակ 3

«Չախողված երկրների ինդեքսը» 2008թ., Հայաստան և հարակից երկրներ

Տվյալներ	Երկիր	Ցուցիչները (Ց)												Ընդամենը
		Ց-1	Ց-2	Ց-3	Ց-4	Ց-5	Ց-6	Ց-7	Ց-8	Ց-9	Ց-10	Ց-11	Ց-12	
ԱՊՇ երկրներ														
26	Ուզբեկստան	7.7	5.4	7.1	7.1	8.6	7.7	9.3	6.8	9.2	9.0	9.2	6.3	93.4
38	Տաջիկստան	7.9	6.1	6.5	6.4	7.3	7.0	9.2	7.1	8.8	7.8	8.6	6.2	88.9
39	Դրոբզստան	7.5	5.8	6.8	7.8	8.0	7.5	8.4	6.5	7.9	8.1	7.5	7.4	88.8
46	Թուրքմենստան	7.0	4.5	6.2	5.6	7.3	7.1	8.7	7.7	9.6	8.3	7.9	6.3	86.2
50	Մոլդովա	7.0	4.7	7.3	8.4	7.2	7.2	8.3	7.0	7.1	6.5	7.7	7.3	85.7
53	Բելառուս	7.7	4.3	6.7	5.0	7.2	6.7	9.3	6.6	8.8	6.5	8.5	7.1	84.4
56	Վրաստան	6.3	6.8	8.1	5.7	6.9	5.4	8.4	5.9	5.7	7.7	8.3	8.4	83.8
64	Ադրբեջան	6.0	7.8	7.3	5.3	7.0	5.9	8.1	5.5	6.9	7.2	7.5	6.5	81.0
72	Ռուսաստան	7.0	5.4	7.5	6.5	7.9	3.7	7.9	5.9	8.7	7.0	8.0	4.2	79.7
101	Ղազախստան	6.2	3.6	5.2	4.0	6.5	6.0	7.7	5.5	6.8	6.5	7.8	6.6	72.4
108	Ուկրաինա	6.5	3.2	7.2	7.3	6.7	5.0	7.3	4.5	5.9	3.0	7.9	6.3	70.8
109	Հայաստան	5.8	7.5	5.0	6.7	6.0	5.6	6.5	6.0	5.5	4.5	6.0	5.6	70.7
Արևելյան/Գենար. Եվրոպայի և մերձբալթյան երկրներ														
112	Կիպրոս	4,9	4,2	8,3	5,2	7,5	4,2	5,5	3,8	3,5	5	8,4	9,2	69,7
128	Ռումինիա	5,3	3,5	5,2	5,2	6,1	5,2	5,9	5,2	4,8	3,4	4,7	5,4	59,9
131	Բուլղարիա	5,1	4,1	4	5,7	6	4,3	5,4	4,6	4,7	5,2	3,9	5,5	58,5
136	Լատվիա	4,9	4,9	4,6	5	6	5	4,7	4,2	3,8	3	4,4	4	54,5
139	Էստոնիա	4,8	4,8	5,1	4	4,9	3,7	4,8	3,8	3,5	2,6	5,7	3,3	51
143	Լիտվա	4,9	3,1	3,9	5,4	6,2	4,5	4,4	3,5	3,5	2	3	4,3	48,7
145	Լեհաստան	4,8	3	3,2	6,4	4,8	4,3	4,2	3,8	3,8	2	3,3	4	47,6
149	Չեխիա	3,8	3,1	3,2	4,8	3,9	3,4	3,7	3,8	3,5	2	3,5	3,4	42,1

Հարավային Կովկասի երկրների վարկանիշի ենթացուցիչների 2008-2009թթ. համադրում

Վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ 2008թ. համեմատությամբ, ս.թ. «Չախողված երկրների ինդեքսը» զեկույցում Հարավային Կովկասի հանրապետությունների վարկանիշային ենթացուցիչները, ընդհանուր առմամբ, հետընթաց են արձանագրել: Սակայն երեք երկրների վարկանիշների ենթացուցիչների համեմատականի կարևոր առանձնահատկությունն այն է, որ ի տարբերություն Հայաստանի, հարևան երկու երկրների բոլոր ենթացուցիչներն են վատթարացել (բացառությամբ Ադրբեջանի 8-րդ՝ *պետական գործառույթների շարունակվող վատթարացում* ենթացուցիչ, որը նույնությամբ պահպանել է նախորդ տարվա 5,5 ցուցանիշը): Ինչ վերաբերում է Հայաստանին, ապա վեր-

զինիս վարկանիշային երեք ենթացուցիչներում (2-րդ՝ *փախստականների և ներքին տեղահանվածների զանգվածային տեղաշարժ*, 6-րդ՝ *կտրուկ և/կամ խոր տնտեսական անկում և 8-րդ՝ պետական գործառույթների շարունակվող վատթարացում ենթացուցիչներ*) 2008թ. համեմատությամբ առաջընթաց է արձանագրվել: Իսկ 4-րդ՝ *մարդկային ռեսուրսի քրոնիկական և կայուն արտահոսք* ենթացուցիչը պահպանել է 2008թ. 6,7 միավորը (*ենթացուցիչների համեմատականին մանրամասն կարող էք ծանոթանալ Աղյուսակ 4-ից*):

Աղյուսակ 4

Հարավային Կովկասի երկրների վարկանիշի ենթացուցիչները, 2008-2009թթ.

Տարի	Դիրք	Ց-1	Ց-2	Ց-3	Ց-4	Ց-5	Ց-6	Ց-7	Ց-8	Ց-9	Ց-10	Ց-11	Ց-12	Ընդհանուր
Հայաստան														
2008	109	5.8	7.5	5.0	6.7	6.0	5.6	6.5	6.0	5.5	4.5	6.0	5.6	70.7
2009	101	5.9	7.2	6	6.7	6.5	5.3	7.1	5.4	6.1	5.3	6.9	5.9	74.3
Ադրբեջան														
2008	64	6.0	7.8	7.3	5.3	7.0	5.9	8.1	5.5	6.9	7.2	7.5	6.5	81.0
2009	56	6.4	8.2	7.9	5.7	7.4	6.1	8.2	5.5	7	7.3	7.9	7	84.6
Վրաստան														
2008	56	6.3	6.8	8.1	5.7	6.9	5.4	8.4	5.9	5.7	7.7	8.3	8.4	83.8
2009	33	6.4	8.3	8.5	6	7.5	6	9	6.3	7.5	7.9	8.9	9.5	91.8

2. Բերթելսմանի հիմնադրամ. «Բերթելսմանի տրանսֆորմացիայի ինդեքսը» 2008թ.

Ներածական

Բերթելսմանի հիմնադրամը ստեղծվել է 1977թ. Գերմանիայում Ռեյ-հարդ Մոհնի կողմից և ներկայում երկրի խոշորագույն հիմնադրամն է: Մինչ օրս հիմնադրամն իրականացրել է ընդհանուր առմամբ 700 նախագիծ, որոնց հատկացվել է շուրջ €660 մլն: 2005թ. ֆինանսական տարում Բերթելսմանի հիմնադրամի բյուջեն հաշվվում էր շուրջ €57 մլն: Բերթելսմանի հիմնադրամն իր գործունեությունը հիմնականում ուղղորդում է տարբեր հասարակություններում սոցիալական բարեփոխումների տանող նախաձեռնություն-

ներին: Հասարակությունում սոցիալական դրական տեղաշարժերի արդյունավետության ապահովման նպատակով հիմնադրամը համագործակցում է տարբեր մասնագիտացած ինստիտուտների ու կազմակերպությունների, պետական կառույցների հետ, նպաստում պետական պատասխանատուներին ոլորտում որոշումների կայացման հարցում: Այս տեսանկյունից հիմնադրամը ներկայանում է թե՛ որպես «ուղեղային կենտրոն», թե՛ սոցիալական բարեփոխումների գործակալություն: Հիմնադրամի շրջանակներում իրականացվող նախագծերը վերաբերում են ինչպես կրթական, առողջապահական, մշակութային, այնպես էլ քաղաքացիական, քաղաքական, տնտեսական, կառավարման հիմնահարցերին թե՛ Գերմանիայում և թե՛ ընդհանրապես եվրոպական ընտանիքում ու նրա սահմաններից դուրս:

Քաղաքականության հիմնահարցերի կարգավորմանը միտված նախագծի շրջանակներում, ի թիվս ժողովրդագրական բարեփոխումների, արդի կառավարման, ֆեդերալիզմի, ժողովրդավարության ու ինտեգրման, ինչպես նաև Եվրոպա կոչվող ծրագրերի, հիմնադրամի ղեկավարությունը զգալի կարևորություն է տալիս միջազգային քաղաքականության ծրագրին: Վերջինս ներառում է մի քանի ենթածրագրեր.

- Բերթելսմանի տրանսֆորմացիայի ինդեքս
- Հրեական հասարակություն
- Մերձավոր Արևելք
- Անվտանգության քաղաքականություն
- Բերթելսմանի միջազգային ֆորում-2006
- Բերթելսմանի բարեփոխումների ինդեքս:

«Բերթելսմանի տրանսֆորմացիայի ինդեքսը» (FSI)

Փորձենք կենտրոնանալ առաջին ենթածրագրի՝ «Բերթելսմանի տրանսֆորմացիայի ինդեքս» վարկանիշային վերլուծության հարցերի վրա: Վարկանիշային հետազոտությունը գլոբալ վարկանիշավորման նախագիծ է, որը վերլուծում ու գնահատում է 125 զարգացող և անցումային երկրներում զարգացման ու տրանսֆորմացիոն գործընթացները (քաղաքացիական հասարակություն, ժողովրդավարություն, շուկայական տնտեսություն, քաղաքական-պետական կառավարման հարցեր և այլն): Բերթելսմանի տրանսֆորմացիայի ինդեքսը ենթադրում է վարկանիշավորման երկու հիմնական ուղղություն՝ «քաղաքական և տնտեսական տրանսֆորմացիաների կարգավիճակը» ինդեքս (*Status index*) ու «ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության քաղաքական կառավարումը» ինդեքս (*Management index*):

ա. «Քաղաքական և տնտեսական տրանսֆորմացիաների կարգավիճակը» ինդեքս (Status index)

Աղյուսակ 3-ում տրվում է ԲՏԻ 2008թ. «Քաղաքական և տնտեսական տրանսֆորմացիաների կարգավիճակը» ինդեքսի վարկանիշային վիճակագրությունը, որտեղ քաղաքական և տնտեսական տրանսֆորմացիաների վարկանիշային ցուցիչները նախ տրվում են առանձնացված, իսկ հետո՝ ամփոփ, ընդհանուր ցուցանիշով: Նշենք նաև, որ քաղաքական տրանսֆորմացիաների վարկանիշի ձևավորման համար կիրառվել են հինգ, իսկ տնտեսական տրանսֆորմացիաների դեպքում՝ յոթ չափորոշիչներ (տե՛ս Աղյուսակ 1): Նախագծում ընդգրկված երկրների քաղաքական և տնտեսական տրանսֆորմացիաների վարկանիշների աստիճանավորումը սահմանվում է հետևյալ 10-1 թվային դասակարգման միջոցով, որտեղ 10-ը համարվում է լավագույն, 1-ը՝ վատագույն թվային ցուցանիշը: Ընդգրկված երկրները դասակարգված են նաև ըստ վարկանիշային աստիճանակարգման (օր.՝ լավագույն ցուցիչներ ունեցող, ամենաառաջատար, սահմանափակ և այլն), ինչը ներկայացված է Աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 1

Քաղաքական և տնտեսական տրանսֆորմացիաների չափորոշիչները, 2008թ.

<i>Քաղաքական տրանսֆորմացիա</i>	<i>Տնտեսական տրանսֆորմացիա</i>
պետական կենտրոնություն/stateness	սոցիալ-տնտեսական զարգացման մակարդակ
քաղաքական մասնակցություն	շուկայի և մրցակցության կազմակերպում
օրենքի գերակայություն	արժույթ և գնային կայունություն
ժողովրդավարական ինստիտուտների կայունություն	մասնավոր սեփականություն
քաղաքական և սոցիալական ինտեգրում	սոցիալական բարեկեցություն/welfare regime
	տնտեսական բնութագիրը
	կայունություն, կայուն զարգացում/sustainability

Աղյուսակ 2

Ընդգրկված երկրների վարկանիշային աստիճանակարգումը, փակագծերում նշվում է 2008թ. երկրի զբաղեցրած դիրքը

<i>Վարկանիշային աստիճանակարգում</i>	<i>Թվային սանդղակ</i>
Լավագույն	9,56-9,14 (1-7)
Ամենաառաջատար	8,99-7,52 (8-22)
Առաջատար	7,47-6,15 (23-51)
Մահմանափակված	6,14-4,78 (52-83)
Շատ սահմանափակված	4,72-3,39 (84-113)
Չախողված	3,39-1,36 (113-125)

Վարկանիշային վերլուծությունում ներկայացված «Քաղաքական և տնտեսական տրանսֆորմացիաների կարգավիճակը» նախագծում առանձնացվում են Արևելյան/Կենտրոնական Եվրոպայի, մերձբալթյան, ինչպես նաև ԱՊՀ երկրները, որոնց ամփոփ ցուցանիշները համադրելի են Հայաստանի վարկանիշի հետ: Բացի այդ երկրներից, աղյուսակում բերվում են նաև Հայաստանի հարևան մյուս երկրների՝ Թուրքիայի և Իրանի վարկանիշային արդյունքները: *Աղյուսակ 3-ում* ներկայացված վիճակագրությունից պարզ է դառնում, որ ԱՊՀ երկրներից լավագույն ամփոփ ցուցանիշներն արձանագրել են Ուկրաինան (6,93 միավորով), Վրաստանն (6,60) ու Հայաստանը (6,41), որոնք տեղակայվել են երրորդ՝ *առաջատար* երկրների վարկանիշային աստիճանակարգում (այս սանդղակում է գտնվում նաև Թուրքիան): Վերջիններիս իրենց վարկանիշներով հաջորդում են Ռուսաստանը, Մոլդովան, Ղրղզստանն ու Ղազախստանը, որոնք ընկնում են չորրորդ՝ *սահմանափակված* վարկանիշային աստիճանակարգում: Ինչ վերաբերում է Ադրբեջանին, վերջինս տեղակայվում է նախավերջին՝ *շատ սահմանափակված* երկրների վարկանիշային աստիճանակարգում՝ ի թիվս Չինաստանի, Բելառուսի, Իրանի, Տաջիկստանի:

Հետաքրքիր վիճակագրություն է ստացվում առանձնացված երկրների 2008 և 2006թթ. վարկանիշային արդյունքների համադրությունից: Պարզվում է, որ մասնավորապես ԱՊՀ երկրների շարքից 2006թ. համեմատությամբ 2008թ. վարկանիշով կտրուկ աճ է արձանագրել Վրաստանը՝ 61-րդ դիրքից բարձրանալով 38, իսկ Հայաստանի պարագայում (նաև՝ Մոլդովայի, Ղրղզստանի), թեև նրա վարկանիշը նշված ժամանակահատվածում կրկին դրական միտում է ունեցել, սակայն ոչ կտրուկ տարբերությամբ. եթե 2006թ. դրությամբ Հայաստանը զբաղեցնում էր 44-րդ տեղը, ապա 2008թ.՝ 41-րդը: 2006թ. համեմատությամբ 2008թ. վարկանիշներում ԱՊՀ երկրներից բացասական միտում են արձանագրել մասնավորապես Ռուսաստանը, Ուկրաինան, Բելառուսն ու Ադրբեջանը, իսկ Կենտրոնական Ասիայի երկրներից՝ Ղազախստանը, Տաջիկստանը, Թուրքմենստանն ու Ուզբեկստանը:

Բացի նշված երկրների ամփոփ ցուցանիշները ներկայացնելուց, հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև մասնակի՝ թե՛ քաղաքական և թե՛ տնտեսական տրանսֆորմացիայի արդյունքներին՝ ըստ առանձնացված երկրների վարկանիշների համադրության: Այսպես, 2008թ. դրությամբ ԱՊՀ երկրների շարքում տնտեսական տրանսֆորմացիայի ցուցիչով բարձրագույն վարկանիշային արդյունքն արձանագրվել է Հայաստանի ու Ղազախստանի պարագայում, որոնց վարկանիշները կազմել են հավասար՝ 6,82-ական միավոր: Վերջիններիս ԱՊՀ պետությունների շարքից հաջորդում են Ռուսաստանը (6,54), Ուկրաինան (6,50) և Վրաստանը (6,36): Այս ցուցի արդյունքներով՝ ԱՊՀ երկրներին գերազանցում է Թուրքիայի վարկանիշային արդյունքը՝ 7,29 միավոր:

Ինչ վերաբերում է մյուս՝ քաղաքական տրանսֆորմացիայի ցուցչի արդյունքներին, ապա նշենք, որ ԱՊՀ երկրների ցուցակում այս ցուցչի բարձրագույն արդյունքը Ուկրաինայինն է (7,35 միավոր), որին հաջորդում են Վրաստանն ու Մոլդովան՝ 6,85-ական միավոր, ինչպես նաև Հայաստանը (6,00): Նկատենք, որ 2008թ. Ուկրաինայի ու Վրաստանի առավելությունը Հայաստանի ամփոփ ցուցանիշների նկատմամբ հիմնականում պայմանավորված է քաղաքական տրանսֆորմացիայի ցուցչով նրանց արձանագրած բարձր, իսկ Հայաստանի դեպքում՝ ցածր արդյունքներով:

Աղյուսակ 3

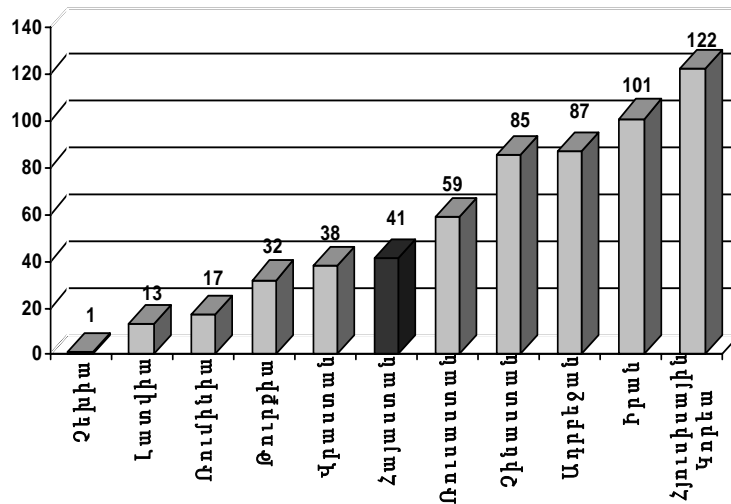
*FSI 2008թ., «Քաղաքական և տնտեսական տրանսֆորմացիաների կարգավիճակը»
ինդեքս (Status index), առանձնացված երկրներ*

2006թ. դիրքը	2008թ. դիրքը	Երկիրը	տնտեսական տրանսֆորմացիայի ցուցիչը	քաղաքական տրանսֆորմացիայի ցուցիչը	Ամփոփ ցուցիչ
3	1	Չեխիա	9,57	9,55	9,55
1	2	Սլովենիա	9,29	9,70	9,49
2	3	Էստոնիա	9,29	9,55	9,42
4	4	Թայվան	9,21	9,45	9,33
5	5	Հունգարիա	9,00	9,35	9,18
7	6	Լիտվա	8,96	9,35	9,16
6	7	Սլովակիա	9,07	9,20	9,14
9	11	Լեհաստան	8,71	8,80	8,76
14	13	Լատվիա	8,50	8,70	8,60
16	15	Բուլղարիա	8,18	8,70	8,44
19	17	Ռումինիա	8,07	8,55	8,31
33	31	Սերբիա	6,64	7,75	7,20
34	32	Թուրքիա	7,29	7,05	7,17
32	35	Ուկրաինա	6,50	7,35	6,93
61	38	Վրաստան	6,36	6,85	6,60
44	41	Հայաստան	6,82	6,00	6,41
47	59	Ռուսաստան	6,54	5,35	5,94
75	60	Մոլդովա	5,00	6,85	5,93
78	63	Ղրղզստան	5,64	5,95	5,80
66	68	Ղազախստան	6,82	4,23	5,53
85	85	Չինաստան	6,26	3,15	4,70
82	87	Ադրբեջան	5,21	3,80	4,51
83	89	Բելառուս	5,00	3,93	4,47
95	101	Իրան	4,18	3,73	3,96
102	106	Տաջիկստան	3,86	3,73	3,80
103	111	Ուզբեկստան	4,14	3,22	3,68
109	115	Թուրքմենս.	3,89	2,78	3,34
116	122	Հյուս. Կորեա	2,21	2,70	2,46

Աղբյուրը՝ <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/37.0.html?&L=1>

Գրաֆիկ 1

«Քաղաքական և տնտեսական տրանսֆորմացիաների կարգավիճակը» (Status index) ինդեքսում Հայաստանի դիրքը այլ երկրների շարքում

բ. «Ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության քաղաքական կառավարումը» ինդեքս (Management index)

Բերթելսմանի տրանսֆորմացիայի ինդեքսի մյուս ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության քաղաքական կառավարման ցուցչի ըստ երկրների վարկանիշների սահմանման մեթոդաբանությունը հիմնվել է 4 չափորոշիչների վրա, որոնց միջինացված ցուցանիշը տալիս է տվյալ պետության ամփոփ վարկանիշը: Ինչպես և նախորդ ինդեքսի պարագայում, այստեղ նույնպես երկրները դասակարգված են վարկանիշային աստիճանակարգերում, որոնք ներկայացված են ստորև տրված աղյուսակում:

Աղյուսակ 4

Ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության քաղաքական կառավարման չափորոշիչները, 2008թ.

Կառավարման պոտենցիալ
Ռեսուրսների արդյունավետություն
Կոնսենսուսի կառուցվածքը/consensus-building
Միջազգային համագործակցություն

Աղյուսակ 5

Ընդգրկված երկրների վարկանիշային աստիճանակարգումը, փակագծերում նշվում է 2008թ. երկրի զբաղեցրած դիրքը

Վարկանիշային աստիճանակարգում	Թվային սանդղակ
Լավագույն ցուցանիշ	7,52-7,23 (1-4)
Հաջողակ	7,20-6,23 (5-27)
Թույլ հաջողակ	6,20-4,92 (28-62)
Միջին	4,89-3,83 (63-99)
Թույլ	3,82-2,47 (100-116)
Չախողված	2,24-1,04 (117-125)

«Ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության քաղաքական կառավարում» ինդեքսում Հայաստանի վարկանիշային ցուցանիշը կրկին բարձր դիրքում է: ԱՊՀ երկրների շարքում լավագույն արդյունքը գրանցվել է մասնավորապես Վրաստանի (6,36 միավոր) պարագայում: Ի դեպ, ԱՊՀ անդամ երկրների շարքում Վրաստանը միակ պետությունն է, որն ընդգրկվել է երկրորդ՝ *հաջողակ* աստիճանակարգման երկրների խմբում՝ իր ցուցանիշով համադրվելով Ռումինիայի, Հունգարիայի արդյունքների հետ (տե՛ս *Աղյուսակ 6*): Վրաստանին հաջորդում են Ուկրաինան (5,21 միավոր) և Հայաստանը (5,14), որոնք երկուսն էլ գտնվում են երրորդ՝ *թույլ հաջողակ* երկրների վարկանիշային աստիճանակարգում: Այս աստիճանակարգում է գտնվում նաև Լեհաստանը, որը 5,27 միավորով գերազանցում է թե՛ Ուկրաինային և թե՛ Հայաստանին: Հաջորդ՝ *միջին* աստիճանակարգման խմբում են գտնվում նաև ԱՊՀ մնացյալ հանրապետությունները՝ Ղազախստանը, Մոլդովան, Ռուսաստանն ու Ադրբեջանը. բացառություն է կազմում Բելառուսը, որը, ունենալով ԱՊՀ երկրների շարքում ցածրագույն ցուցանիշը, ընդգրկվել է նախավերջին՝ *թույլ* երկրների ցուցակում:

ԱՊՀ երկրների շարքում 2006թ. համադրությամբ իրենց արդյունքները բարելավել են Վրաստանը, Ուկրաինան, Ղազախստանը, Ղրղըզստանն ու Մոլդովան: Ինչ վերաբերում է Հայաստանին, ապա ԱՊՀ երկրների շարքում վերջինս միակ երկիրն է, որ սույն վարկանիշային ցուցչով 2008թ. պահպանել է 2006թ. դիրքը:

Անդրադառնանք նաև առանձնացված երկրների ենթացուցիչների արդյունքների համադրությանը: Վրաստանի վարկանիշային ենթացուցիչներից բարձր ցուցանիշով առանձնացել են չորրորդ՝ միջազգային համագործակցության և առաջին՝ կառավարման պոտենցիալի ենթացուցիչները: Ինչ վերաբերում է Հայաստանին և Ուկրաինային, ապա վերջիններիս ենթացուցիչներից բարձրագույն ցուցանիշները գրանցվել են միևնույն՝ միջազգային համագործակցության ոլորտում: Ի դեպ, չորրորդ՝ միջազգային համագործակցության

ուրորտը նույնպես բարձրագույն ցուցանիշն է համարվում Ադրբեջանի ենթացուցիչների շարքում: Հայաստանի ցածրագույն ենթացուցիչը արձանագրվել է երկրորդ ռեսուրսների արդյունավետության կառավարման ասպարեզում:

Աղյուսակ 6

Ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության քաղաքական կառավարումը, առանձնացված երկրներ

2006թ.-ի դիրքը	2008թ.-ի դիրքը	Երկիրը	1. Կառավարման պրոնեցիվ	2. Ղեկավարների պրոնեցիվ	3. Գունդարմախի կառուցվածքը	4. Միջազգ. համագործակց.	(1-4) Չափորոշիչների միջին հաշվարկ	Բարդության մակարդակը	Մակնի գույքի
2	1	Չիլի	9,0	8,7	9,0	9,7	9,8	2,3	7,52
7	2	Էստոնիա	9,0	8,7	8,6	9,7	8,98	2,2	7,43
6	5	Սլովակիա	8,7	8,0	8,6	10,0	8,82	1,7	7,20
5	7	Թայվան	8,0	8,0	8,6	9,3	8,48	2,4	7,04
16	10	Լատվիա	8,7	7,0	8,2	9,3	8,30	2,2	6,86
21	13	Բուլղարիա	7,7	7,0	8,2	9,0	7,97	3,0	6,73
9	15	Լիտվա	8,0	7,0	9,0	9,0	8,25	1,5	6,70
15	18	Հունգարիա	8,3	7,3	8,0	9,3	8,25	1,4	6,67
24	22	Ռումինիա	7,7	6,3	7,8	8,7	7,62	3,4	6,49
35	23	Վրաստան	7,3	7,0	6,2	7,7	7,05	5,6	6,36
20	24	Թուրքիա	8,0	6,3	6,8	8,0	7,28	4,1	6,33
23	53	Լեհաստան	6,0	6,0	6,8	7,0	6,45	1,8	5,27
65	55	Ուկրաինա	6,3	4,3	6,0	7,3	6,00	4,0	5,21
56	56	Հայաստան	6,0	5,0	5,6	7,0	5,90	4,2	5,14
70	67	Չինաստան	5,3	5,0	4,8	6,7	5,45	5,6	4,92
82	76	Ղազախս.	5,0	4,7	4,8	7,0	5,37	4,3	4,69
80	77	Ղրղզստան	4,3	3,3	5,8	7,3	5,20	5,4	4,67
95	87	Մոլդովա	4,0	4,0	5,4	6,3	4,93	5,8	4,48
70	88	Տաջիկստան	4,0	4,0	4,0	7,3	4,83	6,5	4,46
87	98	Ռուսաստան	4,0	4,7	4,6	4,3	4,40	4,3	3,84
95	99	Ադրբեջան	3,7	4,0	3,8	5,7	4,28	5,3	3,83
107	110	Բելառուս	2,3	4,7	2,8	3,3	3,28	4,5	2,89
101	112	Իրան	3,3	3,7	3,0	2,3	3,08	5,9	2,80
112	117	Ուզբեկստան	2,3	2,7	2,2	2,7	2,47	5,9	2,24
116	121	Թուրքմենս.	2,3	2,0	1,6	3,0	2,23	5,3	2,00
115	122	Հյուս. Կորեա	2,7	2,7	1,5	1,3	2,04	6,8	1,90

Աղբյուրը՝ <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/33.0.html?&L=1>

Գրաֆիկ 2

«Ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության քաղաքական կառավարում» (Management index), Հայաստանի դիրքը

